

Karel Čapek (9. 1. 1890 Malé Svatoňovice /severovýchodní Čechy/ – 25. 12. 1938 Praha)

Život

Český spisovatel, novinář, literární, divadelní a výtvarný kritik, překladatel. Jedna z klíčových osobností v kulturním životě Československé republiky 20. a 30. let 20. století a zároveň jeden ze světově nejproslulejších českých autorů všech dob.

Nad jiné literáty vynikal mj. neobyčejně širokým rejstříkem literárních žánrů, jimž se věnoval.

Karel Čapek pocházel z kulturně podnětné rodiny venkovského lékaře. Byl bratrem Josefa Čapka (1887 – 1945), významného malíře, grafika, ilustrátora, výtvarného kritika a spisovatele, a Heleny Čapkové (1886 – 1961), spisovatelky (napsala mj. knihu *Moji milí bratři*).

Karel Čapek studoval na gymnasiích v Hradci Králové, Brně a Praze, absolvoval **Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy** (byl vždy výtečným studentem a prvního otištění svých děl se dočkal již ve 14 letech: jednalo se o tři básně, jež uveřejnil brněnský týdeník *Neděle*). Během vysokoškolských studií byl na **studijním pobytu v Berlíně a Paříži** (1910 – 1911).

Ze zdravotních důvodů nebyl odveden do rakousko-uherské armády za První světové války (jeho život ovlivňovala již od r. 1916 Bechtěrevova nemoc, spočívající v postupném znehybnění páteře).

Po několika prvních, krátkých zaměstnáních (vychovatel v západočeské šlechtické rodině Lažanských, knihovnik v Národním muzeu) zakotvil v Praze jako **novinář**. Od roku 1921 až do své smrti pracoval v redakci *Lidových novin* a výrazně se podílel na jejich přeměně z listu pro široké vrstvy čtenářů (viz název novin) ve **fórum moderně orientovaných českých intelektuálů** (vzdělanců). V této redakci byli jeho kolegy i další významní čeští spisovatelé (takže se někdy hovoří o **literární generaci Lidových novin**): **Karel Poláček**, **Eduard Bass**, další autoři do LN jen přispívali nebo působili v jejich regionálních redakcích: **František Langer**, **Rudolf Těsnohlídek**, **Jiří Mahen**... Čapek často také přispíval do **týdeníku Přítomnost** (založeného r. 1924), jehož šéfredaktorem byl další žurnalista z Lidových novin, **Ferdinand Peroutka** (Přítomnost se stala **nejvýznamnějším politicko-kulturním časopisem meziválečného Československa**).

Kromě novinářské a spisovatelské práce (některá svá díla si sám ilustroval; měl nezaměnitelný výtvarný styl blízký poetické karikatuře) se Karel Čapek věnoval i dalším oborům. Působil jako **dramaturg i režisér pražského Vinohradského divadla** (1921 – 1923) a **první předseda československého PEN-klubu** (1925 – 1933).

PEN-klub je mezinárodní organizace sdružující literáty různých oborů, byl založen r. 1921 v Londýně (kde má dodnes sídlo) a jeho úplný název zní (The International Association of) Poets, Playwrights, Editors, Essayists and Novelists (adresa jeho webové stránky: www.internationalpen.org.uk); současným předsedou českého centra PEN-klubu je písničkář a básník Jiří Dědeček (* 1953).

Karel Čapek jako činný člen PEN-klubu navázal **přátelství**

s řadou významných světových spisovatelů a hojně cestoval po Evropě.

Čapkovou životní partnerkou byla herečka a spisovatelka **Olga Scheinpflugová** (1902 – 1968; svůj vztah s Čapkem vylíčila v díle *Český román*, vydaném r. 1946). Po dlouholetém společném soužití se vzali r. 1935, zůstali bezdětní. Jako svatební dar (od švagra Čapkovy sestry) dostali do doživotního užívání bývalý úřednický dům Strž u Dobříše jihozápadně od Prahy: Karel Čapek tu od r. 1936 bydlel takřka trvale.

Karel Čapek byl **názorově výrazně ovlivněn prvním československým prezidentem Tomášem Garrigueem Masarykem**. Ačkoli sám vystupoval jako člověk tolerantní k širokému spektru názorových proudů demokratické společnosti (ve svých novinových článcích oceňoval českého autora vlasteneckých historických románů Aloise Jiráska i amerického poetického filmového komika Charlieho Chaplina), **veřejností byl vnímán především jako zastávce úzkého sepětí se západní (zejména anglosaskou a francouzskou) kulturou i politikou**.

Bratři Čapkové pořádávali ve své vinohradské vile (již si dali postavit v r. 1926) pravidelná neformální setkání intelektuálů (takzvaných **pátečníků**), mezi něž přicházel i Masaryk (jenž posléze na prezidentský úřad abdikoval r. 1935 kvůli vysokému věku, byl vystřídán Edvardem Benešem a zemřel r. 1937).

Od 20. let Karel Čapek **varoval** některými svými díly **před ponižováním i odlidšťováním člověka v moderní průmyslové společnosti**. Ve 30. letech se stal – i ve světovém měřítku – **jedním z nejvýraznějších odpůrců nastupujícího fašismu**, zejména německého, italského a španělského. Na fašistickou hrozbu reagoval řadou svých děl.

Mnichovská dohoda, již v září **1938** evropské velmoci připojily velkou část československého pohraničí k fašistickému Německu, znamenala vážnou zkoušku důvěry v masarykovskou, benešovskou a čapkovskou orientaci na západoevropskou demokracii. Čapek se stal **předmětem novinářských útoků**, které mu vyčítaly, že svým celoživotním modernismem i demokratismem oslaboval připravenost české veřejnosti čelit vážným krizím. Byl obviňován, že pěstoval ve svých čtenářích i posluchačích odpor k osvědčeným tradicím, jež byly údajně založeny především na konzervativních, zejména katolických autoritách (mezi takto píšícími Čapkovými kritiky hrál vůdčí roli Čapkův dlouholetý názorový oponent, spisovatel Jaroslav Durych).

O Vánocích 1938 Čapek zemřel na zápal plic. Obecně se soudí, že jeho zdravotní stav se tragicky zhoršil i vinou předchozí protičapkovské veřejné kampaně (nelze však pominout ani hluboký spisovatelův zármutek ze skutečnosti, že k Velkoněmecké říši byl připojen dokonce i jeho rodný kraj). O tom,

jaký osud by byl pro Karla Čapka přichystán, svědčí skutečnost, že Josef Čapek byl již v následujícím roce 1939, brzy po začátku německé okupace zbytku Českých zemí, zatčen německou tajnou policií gestapem a po celou Druhou světovou válku byl vězněn v koncentračním táboře, kde patrně v dubnu 1945 (pár týdnů před blížícím se osvobozením) zemřel.

V r. 1990 měl premiéru český film *Člověk proti zkáze*, který zachycuje poslední léta Karla Čapka: režie Štěpán Skalský, v hlavních rolích Josef Abrhám (Karel Čapek) a Hana Maciuchová (Olga Scheinpflugová).

Některá díla:

Romány *Továrna na Absolutno* (1922), **Krakatit** (1924; název se vztahuje k mimořádně účinné třaskavině, kolem jejíhož vynálezu je vystavěna hlavní zápletková díla a jejíž jméno odkazuje k ničivému výbuchu indonéské sopky Krakatau r. 1883; román se dočkal neobvyklého množství adaptací: filmový režisér Otakar Vávra natočil dvě verze, na nichž se výrazně podílel i scenáristicky: první stejnojmenná je z r. 1948 (v hlavní roli Karel Höger jako inženýr Prokop), druhá s názvem *Temné slunce* z r. 1980 (v hlavní roli Radoslav Brzobohatý); nezávisle na sobě a téměř současně složili opery *Krakatit* Jiří Berkovec a Václav Kašlík, kteří si k nim podle Čapkova námětu také napsali libreta: opery měly premiéru r. 1961, první z nich v Brně, druhá v Ostravě), **Válka s Mloky** (1936; velmi volně se tímto románem nechala inspirovat stejnojmenná opera skladatele Vladimíra Franze a libretisty Rostislava Křivánka, premiéra r. 2013), **První parta** (1937; stejnojmenný filmový přepis natočil r. 1959 Otakar Vávra podle vlastního scénáře), **Život a dílo skladatele Foltýna** (nedokončeno, vyšlo r. 1939);

Volná románová trilogie Hordubal (1933; kniha je nazvána podle hlavní postavy, horala z Podkarpatské Rusi; film *Hordubalové* z r. 1938: režie Martin Frič, scénář Karel Hašler a Karel Čapek, v hlavní roli Jaroslav Vojta; film *Hordubal* z r. 1979: režie Jaroslav Balík, scénář Václav Nývlt, v titulní roli Anatolij Kuzněcov), **Povětroň** (1934), **Obyčejný život** (1934); trilogii Čapek napsal jako vyjádření filozofického směru pragmatismu, který spočívá na názoru, že každá myšlenka je pravdivá právě tehdy, když ji lze ověřit aktivním praktickým životem ve prospěch člověka, přičemž různost lidských individualit vede k uznání různých, navzájem rovnoprávných pohledů na skutečnost a k odmítnutí jediné možné a jediné platné pravdy;

Divadelní hry Lásky hra osudná (1908 – 1910, s Josefem Čapkem; tiskem poprvé 1911 na pokračování v časopise Lumír, později ještě další vydání s různými autorskými úpravami, prapremiéra, tedy světová premiéra neboli první jevištní uvedení vůbec, se však odehrála až 1930), **Loupežník** (první hra Karla Čapka uvedená na jevišti; začala vznikat již 1911, ale byla publikována

i v premiéře uvedena až 1920 – tehdy ji nastudovalo Národní divadlo v Praze; 1931 natočil stejnojmenný film režisér Josef Kodíček podle vlastního scénáře, v titulní roli Jaroslav Gleich), **R.U.R.** (tiskem 1920; název je zkratkou anglického názvu firmy *Rossum's Universal Robots*, která vyrábí umělé lidi: hra byla prvním světovým úspěchem Karla Čapka; vnesla do světových jazyků nové slovo *robot*, ovšem na rozdíl od dnes vžité představy nešlo o stroje, ale o lidem velice podobné tvory z umělých tkání; prapremiéru uvedl bez Čapkova souhlasu 1921 ochotnický spolek

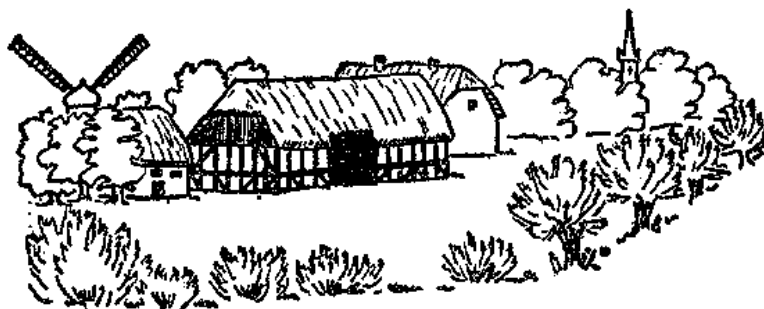
Klicpera v Hradci Králové, při premiéře o několik dní později v pražském Národním divadle hrála hlavní ženskou roli Heleny Gloryové Eva Vrchlická, dcera slavného spisovatele Jaroslava Vrchlického; hra měla – samozřejmě v anglickém překladu – premiéru na newyorské Broadwayi již 1922, na konci 30. let byla ve Spojených státech uváděna jako loutková hra; britská společnost BBC – British Broadcasting Corporation – vysílala R.U.R. 1938 ve zkrácené verzi jako vůbec první vědeckofantastickou televizní hru a 1941 – v původním rozsahu – jako rozhlasovou hru; R.U.R. se hraje ve světě dodnes; český skladatel a libretista Zdeněk Blažek je autorem stejnojmenné opery: tisk 1988, premiéra 2004), **Ze života hmyzu** (s Josefem Čapkem; tisk 1921; prapremiéra 1922 v Národním divadle v Brně), **Věc Makropulos** (tisk 1922, prapremiéra 1922 v pražském

Vinohradském divadle v autorově režii; slovem věc se tu myslí *právníkový případ, kauza*; jméno *Makropulos* je příjmením údajného někdejšího řeckého alchymisty z pražského císařského dvora Rudolfa II.; hra se odehrává v současnosti, ale odvíjí se od předpokládaného alchymistického objevu elixíru mládí; 1926 měla v Národním divadle v Brně premiéru opera *Věc Makropulos* od Leoše Janáčka, jenž napsal též libreto), **Adam Stvořitel** (s Josefem Čapkem; tisk 1927, prapremiéra 1927 v pražském Národním divadle), **Bílá nemoc** (tisk 1937; prapremiéra byla zdvojená: v tentýž den 29. ledna 1937 k ní došlo v pražském Stavovském divadle, kde ji provedl soubor Národního divadla, a v Zemském divadle v Brně; v pražském nastudování dvě hlavní role hráli Hugo Haas jako doktor Galén a Zdeněk Štěpánek jako diktátorský maršál; Haas, který byl židovského původu, a k varovnému

tématu fašistického diktátora měl tedy osobní vztah, natočil ještě 1937 jako režisér, scenárista i hlavní představitel filmovou verzi *Bílé nemoci* – jeho protihráčem tu byl opět Štěpánek), **Matka** (tisk 1938, prapremiéra 1938 ve Stavovském divadle; hra byla inspirována občanskou válkou ve Španělsku 1936 – 1939, v níž proti demokratické vládě bojovali fašisté vedení generálem Franciscem Francem a opírající se o vojenskou pomoc fašistických států Itálie a Německa; podnět ke hře dala Olga Scheinpflugová; Čapek pak byl při psaní ovlivněn zejména událostí ze španělského města Lérída, kde při útoku fašistického bombardovacího letectva zahynulo v místní škole asi 50 dětí);

Cestopisy (u každého z nich vyšly nejprve úryvky v Lidových novinách, pak teprve autor vždy připravil úplnou, knižní verzi) **Italské listy** (1923), **Anglické listy** (1924), **Výlet do Španěl** (úryvky v LN 1929, celé knižně 1930), **Obrázky z Holandska** (1931), **Cesta na sever** (1935);

Povídkové soubory (jednotlivé

povídky často vyšly v novinách nebo časopisech ještě před svým souborným, knižním vydáním) **Zářivé hlubiny a jiné prosy** (1916; s Josefem Čapkem), **Boží muka** (1917; první samostatná kniha Karla Čapka), **Krakonošova zahrada** (1918; s Josefem Čapkem), **Trapné povídky** (1921), **Povídky z jedné kapsy a Povídky z druhé kapsy** (obojí 1929; krátké detektivní povídky; několik textů z obou souborů se stalo námětem povídkových filmů: 1947 to byly *Čapkovy povídky* režiséra Martina Friče, 1958 film *O věcech nadpřirozených* od různých filmových autorů, 1965 *Čintamani a podvodník* režiséra Jiřího Krejčíka s Olgou Scheinpflugovou v jedné z hlavních rolí, 1982 *Plaché příběhy* od různých režisérů);

Kniha překladů Francouzská poesie nové doby (1920; dílo mělo zásadní vliv na českou meziválečnou poezii, zejména na směr *poetismus*);

Soubor apokryfů Kniha apokryfů (1945; *apokryfem* se rozumí text zpracovávající neobvyklým, často provokujícím způsobem nějaký obecně známý příběh; Čapkova kniha zahrnuje

texty vzniklé ve 20. – 30. letech, knižně vyšly poprvé 1932 pod souhrnným názvem *Apokryfy*; od 1945 je soubor vydáván v rozšířené podobě jako *Kniha apokryfů*; s pásmem několika Čapkových apokryfů, upravených pro divadlo dvou herců, jezdili po republice v 80. letech herci Divadla na Vinohradech Jiřina Jirásková a Ilja Racek);

Soubory fejetonů (vtipných, duchaplných novinových článků o různých otázkách současné doby; je samozřejmé, že každý takový soubor obsahuje řadu textů z let předcházejících roku souborného vydání; uvádíme některé z těch souborů, které vyšly za Čapkova života; ze souborů vydaných po r. 1938 se soustředíme jen na ty, které byly vydány zjevně v souladu s autorovým plánem) **Zahradníkův rok** (1929), **Jak se co dělá** (1938), **Kalendář** (1940), **O lidech** (1940), **Obrázky z domova** (1953), **Věci kolem nás** (1954; ve stručnější podobě vyšlo již 1925 pod názvem *O nejbližších věcech*);

Soubor sloupků (duchaplných článků reagujících zpravidla na aktuální události) **Sloupkový ambit** (1957);

Bajky (svérázné, neboť zpravidla jednověté) v souboru **Bajky a podpovídky** (1946);

Kniha úvah (z předchozích let) **O věcech obecných čili Zoon politikon** (1932);

Kniha esejů Marsyas čili Na okraj literatury (1931; kniha obsahuje texty z let 1919 – 1931;

zabývají se těmi oblastmi literatury, které jsou obvykle považovány za málo hodnotné: s tím souvisí i název knihy – Marsyas je postava ze starořeckých bájí, prohrál soupeření s bohem Apollónem v kráse hry na hudební nástroj a Apollón jej potrestal stažením z kůže zaživa);

Knižní interview (kniha rozhovorů) **Hovory s T. G. Masarykem** (3 svazky; 1928 – 1935; dnes obvykle vycházejí jako svazek jediný);

Filozofická studie Pragmatismus čili Filosofie praktického života (napsáno jako vysokoškolská práce, knižně vydáno 1918);

Knížky pro děti Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek (souborně 1932; spojením i rozsáhlejší úpravou dvou z těchto pohádek vznikl 1997 film režiséra Karla Smyczka a scenáristy Zdeňka Svěráka *Lotrando a Zubejda*, v hlavních rolích Jiří Strach, Pavel Zedníček, Barbora Seidlová), **Dášeňka čili život štěněte** (1933; 1939 zařazeno do souboru *Měl jsem psa a kočku*).

Grafickou kvalitu knih Karla Čapka vytvářeli i přední umělci té doby: zejména Josef Čapek (podílel se též na divadelních inscenacích některých Karlových her), František Muzika a Karel Teige.

Sebrané spisy Karla Čapka vycházely ve zvláštních edicích třikrát: jednalo se o *Spisy bratří Čapků* (20. – 40. léta 20. století), *Dílo bratří Čapků* (50. – 70. léta) a *Spisy Karla Čapka* (80. – 90. léta). Vybrané spisy (výbor z díla) Karla Čapka vyšly dvakrát, v r. 1958 a v 1. polovině 70. let.

Zásadní význam pro posmrtné vydávání Čapkových spisů měl editor Miroslav Halík (1901 – 1975). K vydání připravil i Čapkovy **Listy Olze** (dopisy z let 1920 – 1938, vydány 1971).

Zdeněk Jirotko (7. 1. 1911 Ostrava – 12. 4. 2003 Praha)

Český novinář a spisovatel humorista.

Zdeněk Jirotko pocházel z rodiny majitele reklamní agentury. Absolvoval (1933) stavební průmyslovou školu, pak byl do r. 1939 armádním důstojníkem, poté 2 roky pracoval jako úředník na protektorátním ministerstvu veřejných prací. V letech 1940 – 1951 působil v *Lidových novinách* (od r. 1945 se nazývaly *Svobodné noviny*).

V r. 1942 – v nejtěžším roce Druhé světové války – vyšla jeho první knížka, humoristický román *Saturnin*, jenž okamžitě zaznamenal velký čtenářský ohlas a záhy se stal jednou z nejoblíbenějších českých knih. Jirotko se ovšem už nikdy tomuto svému úspěchu ani nepřiblížil.

V letech 1951 – 1971 Jirotko pracoval v humoristickém týdeníku *Dikobraz* a v Československém rozhlasu. Psal povídky, rozhlasové hry apod. V 60. letech byl jedním z protagonistů velmi oblíbeného rozhlasového pořadu *Sedmilháři*, v němž známé kulturní osobnosti (kromě Jirotky spisovatelka Jindřiška Smetanová, scenárista František Vlček aj.) vyprávěly zábavné historky ze života.

Jirotko vnášel do české humoristické literární produkce **styl anglického suchého humoru**; uvádí se, že se nechal inspirovat britskými spisovateli Jeromem Klapkou Jeromem (1859 – 1927; romány *Tři muži ve člunu*, *Tři muži na toulkách*) a Pelhamem Grenvillem Wodehousem (1881 – 1975; příběhy nemotorného mladého gentlemana a jeho šikovného sluhy Jeevese).

Jirotko byl ženatý, otec dcery a syna.

Některá díla:

Humoristický román Saturnin (1942; v r. 2009 v multimediální čtenářské anketě *Knih mého srdce* o nejoblíbenější knihu českých čtenářů *Saturnin* zvítězil před *Babičkou* Boženy Němcové a *Malým princem* Antoine de Saint-Exupéryho; film a zároveň TV seriál 1994: režie Jiří Věřčák, hrají Ondřej Havelka /Jiří Oulický; vypravěč a Saturninův zaměstnavatel, v knize ovšem nemá jméno/, Oldřich Vízner /sluha Saturnin/, Lucie Zedníčková /slečna Barbora/, Milan Lasica /doktor Vlach/, Jana Synková /teta Kateřina/, Petr Vacek /Milouš/, Lubomír Lipský /dědeček/);

Románová parodie na detektivky Muž se psem (1944; polský film *Walet pikowy* = Pikový kluk, 1960: režie Tadeusz Chmielewski, hrají Czesław Roszkowski, Janina Traczykówna);

Soubor humoristických povídek Profesor biologie na žebříku (1956);

Knižní podoba rozhlasového pořadu na pokračování (Jirotko byl jedním z autorských účinkujících) *Sedmilháři* (1969), *Velká kniha sedmilhářů* (1994).

Molière

Pseudonym francouzského klasicistního dramatika a divadelníka Jean-Baptiste Poquelina (15. 1. 1622 Paříž – 17. 2. 1673 Paříž).

Molière pocházel z **měšťanské rodiny**; jeho otec byl čalouník u královského dvora a svému synovi dopřál kvalitní vzdělání. Molière však již jako mladík začal působit u **divadla**, především kočovného; tehdy si také zvolil pseudonym, aby nekompromitoval rodiče. V letech 1645 – 1658 s kočovným divadelním souborem procestoval Francii a dobře poznal všechny vrstvy tehdejší francouzské společnosti.

V r. **1658** Molière hrál se svým divadlem v **Paříži** před králem **Ludvíkem XIV.** Vystoupení mělo takový úspěch, že soubor se stal stálou **královskou divadelní společností u Ludvíkova dvora.**

Molière vynikal jako **dramatik** od 50. let 17. století; napsal přes 30 her. Liboval si v úzkém **sepětí umění s reálným životem**; za hlavní úkol divadla považoval zachycení a prezentaci skutečných charakterů, dějů i společenských poměrů, vždy ovšem **se zřetelem na diváka**, který se chce také dobře bavit. Molière psal **komedie**, často až groteskního charakteru, navazoval na dědictví středověké frašky a renesanční commedie dell'arte. Náměty (i forma) jeho her jsou někdy inspirovány starší (zejména starořímskou) dramatikou. Dobrou komedii Molière považoval – poněkud v rozporu s tehdy převládajícím míněním – za stejně důstojné dílo, jako je vznešená tragédie. Svou dramatickou tvorbou i divadelnickou praxí stál – podobně jako předtím William Shakespeare – **na hranici mezi autorským a kamenným divadlem.**

Molière ve svých hrách **zesměšňoval všechny nepřírozené rysy života**: přetvářku, hamižnost, snobství, vypočítavost, pobožnůstkářství, hypochondrii... V jeho tvorbě najdeme satirický tón. Psal prózou i veršem. Jeho **postavy** jsou pojaty **komplexně**: charakterizuje je chování, vzhled i jazyk, v němž se uplatňují také hovorové prvky. Molière si získal **velkou popularitu**; diváci v jeho postavách dodnes poznávají **základní rysy člověka naší doby**. Vkus krále Ludvíka a jeho dvora Molière vyhovoval i tím, že ostří své kritiky zaměřoval především na měšťanské prostředí.

V **soukromém životě** Molière žil dlouhá léta s herečkou Madeleine Béjartovou, ale r. 1662 si vzal její o mnoho let mladší sestru (nebo dceru?) Armandu; jejich malý syn zemřel r. 1664, dospělosti se dožila dcera. Molièrovo manželství nebylo harmonické, snad k tomu přispěly i Molièrovy zdravotní potíže vyplývající z přepracování a z neuspořádanosti hereckého života. Molière zemřel téměř na jevišti – po představení své hry *Zdravý nemocný*, kde sám vystupoval. Od doby Velké francouzské revoluce je pohřben na proslulém pařížském hřbitově Père Lachaise.

Molièrovy hry tvoří **dodnes vděčnou součást repertoáru světového divadla**. Jejich výstižnost, vtip a bohatý jazyk jsou nadčasové. Mají ovšem typické rysy klasicistního umění: zápletky někdy působí vykonstruovaně, charaktery postav jsou ustálené typy (často s dominancí jediné povahové vlastnosti, byť virtuózně a v plné šíři i hloubce prezentované), nemají minulost ani se nevyvíjejí. Sám Molière ovšem svým životem a dílem působí také jako příklad **svobodomyšlného umělce**, jenž uplatnil odvalu i talent k překračování vžitých zvyklostí a pohledů na svět.

Molièrovi věnoval životopisný román ruský spisovatel Michail Bulgakov (1891 – 1940): *Život pana Molièra* (Žizň gospodina de Mol'jera; Жизнь господина де Мольера).

Některá díla:

Komedie Směšné preciózky (Les Précieuses ridicules; 1659; preciózky byly ve Francii 17. století ženy libující si ve vyumělkované, od života odtržené literatuře), **Škola pro muže** (L'École des maris; 1661), **Škola pro ženy** (L'École des femmes; 1662), **Tartuffe** (Le Tartuffe; 1664), **Don**

Juan (1665; zpracování známé španělské pověsti o neodolatelném svůdníkovi), **Misantrop** (Le Misanthrope; 1666), **Lakomec** (L'Avare; 1668; film 1980: režie Jean Girault, v titulní roli Louis de Funès /Harpagon/), **Měšťák šlechticem** (Le Bourgeois gentilhomme; 1670), **Skapinova šibalství** (Les Fourberies de Scapin; 1671; námět je blízký pikareskním románům, v nichž je hrdinou mazaný sluha), **Zdravý nemocný** (Le Malade imaginaire; 1673).

Edgar Allan Poe (19. 1. 1809 Boston, stát Massachusetts, Spojené státy americké – 7. 10. 1849 Baltimore, stát Maryland)

Americký spisovatel a novinář. Významný představitel **literárního romantismu v poezii i próze, jeden ze zakladatelů detektivní, hororové a vědeckofantastické literatury.**

Edgar Allan Poe se narodil v rodině **kočovních herců**. Otec však rodinu brzy opustil a matka zemřela r. 1811 na plicní nemoc tuberkulózu. Malého **sírotka** si vzali **na vychování** bohatí, ale bezdětní **manželé Allanovi**. Své příjmení pak dali Edgarovi jako prostřední z jeho jmen.

Na utváření Poeovy osobnosti výrazně působilo několik skutečností. Láskyplný vztah k nevlastní matce byl doprovázen konflikty s přísným otčímem. Allanovi Edgara nikdy neadoptovali; poskytli mu dobré školní vzdělání, ale nijak jej hmotně nepodpořili pro budoucnost. Poe od dětství hodně četl; kromě **beletrie** se zajímal také o **přírodní vědy**: jejich metodu přesného popisu použil později ve svých prózách.

Léta 1815 – 1820 strávila rodina Allanových ve **Velké Británii**; Edgara tam umístili do typické anglické internátní školy. Anglie Poea hluboce ovlivnila spojením starobylosti, tajemna a nevládného konzervatismu. V r. 1826 Poe začal studovat **jazyky** na **Virginské univerzitě**, kterou krátce předtím založil Thomas Jefferson, jeden z vůdců někdejší Americké revoluce 1776. Protože student Poe měl od Allanových jen nízké kapesné, zkusil štěstí v hazardních hrách, ale ty ho naopak uvrhly do dluhů. Když je otčím odmítl zaplatit, Poe univerzitu opustil a (navíc zklamán tím, že jeho dívka se mezitím provdala za bohatého podnikatele) vstoupil r. 1827 z finančních důvodů do **armády**. Zároveň mu však vyšla **první kniha: básnická sbírka Tamerlán a jiné básně** (Tamerlán neboli Tímúr byl proslulý turkický dobyvatel a vládce, který ve 14. století vytvořil velkou orientální říši).

Rodina Allanových se Poeovi odcizila poté, kdy mu v r. 1829 nevlastní matka zemřela a otčím se rychle znovu oženil a založil svou vlastní rodinu. Poe ještě začal studovat na proslulé **vojenské akademii West Point**, ale tam se jen utvrdil ve svém odporu vůči bezduché tuhé kázní a po několika měsících ji opustil (r. 1831), aby se plně věnoval literární práci.

Poe dospěl ve velmi inteligentního, sečtělého, společenského, avšak také prudkého a extravagantního muže. Jako autor tří básnických sbírek se pokusil rovněž o **prózu**: v r. 1833 vyhrál literární soutěž (se svou povídkou **Rukopis nalezený v láhvi**; jedná se o přízračný trosečnický příběh) a vzápětí nastoupil dráhu žurnalisty. Byl zdatným **novinářem**: psal velké množství textů různého druhu, od povídek a básní až po literární kritiky. Vystřídal několik redakcí, dokázal zněkolikanásobit počet předplatitelů novin, pro něž pracoval.

V r. **1836 se oženil se svou** ani ne čtrnáctiletou **sestřenicí Virginii Clemmovou** (1822 – 1847). Novinářská profese nebyla výnosná a manželé Poeovi žili velmi skromně. Poe usilovně pracoval, ale zároveň si život komplikoval nemírným pitím alkoholu.

40. léta 19. století představují vrchol Poeovy literární činnosti. Nejprve (r. 1840) vydal dvousvazkový povídkový soubor *Grotesky a arabesky*, do nějž shrnul i některé své dřívější práce. V r. 1841 Poe časopisecky otiskl **povídku Vraždy v ulici Morgue**. Dílo vzbudilo velkou pozornost (i v Evropě, především ve Francii), neboť se jedná o **první skutečný detektivní příběh** v dějinách literatury: postava francouzského racionalistického pátrače Augusta Dupina, řešícího záhadu vraždy dvou žen v pokoji uzamčeném zevnitř, je prvním literárním detektivem vůbec – inspiroval i britské spisovatele Arthura Conana Doylea ke stvoření slavného Sherlocka Holmese a Agathu Christie

k postavě Belgičana Hercule Poirota). Stejně silný ohlas měla také další Poeova **detektivka Zlatý brouk** (1843): tentokrát šlo o rozluštění šifry skrývající místo uložení pirátského pokladu.

Poe **navazoval na britské romantiky** (George G. Byrona aj.), ale jeho vlastní, osobitý přínos literatuře je obrovský; mj. **zdokonaloval žánry triviální literatury (horor, detektivku apod.)** a vytvářel v jejich rámci **umělecky hodnotná díla**.

Tvůrčím způsobem vytěžil **atmosféru počínající technické éry**: každý předmět či každý věcný detail zmíněný (často s velkou precizností) v jeho povídkách má svůj význam pro smysluplné vyznění příběhu. Mnoho Poeových povídek se odehrává v důmyslně aranžovaných uzavřených prostorách, které korespondují se složitou duší svých vnitřně osamělých obyvatel a jejichž konstrukce svědčí o tom, že autor dokázal pro svůj záměr **ovládnout dané místo i čas**. Poe vytváří **působivé zápletky se zdáním věrohodnosti**, umí vystupňovat **napětí**; někdy se uchyluje až k **mystifikaci**.

V r. **1842** se v americké Philadelphii Poe setkal s jiným mladým, ale také již populárním spisovatelem, **s britským prozaikem Charlesem Dickensem**; ačkoli oba náležejí k odlišným literárním směrům (Dickens psal metodou realismu), setkání bylo pro oba významné, neboť jejich tvorba měla některé podobné rysy.

R. **1845** Poe způsobil senzaci svou časopisecky publikovanou **básní Havran**, která se zařadila mezi nejslavnější literární díla všech dob. Poeova umělecká dráha kulminovala, opatrně následována i zlepšením finanční situace. Zvrat však přinesla tragická událost: v r. **1847 zemřela** na tuberkulózu v necelých pětadvaceti letech Poeova manželka **Virginia**. Poe se dvakrát pokusil navázat nový vztah, ale ani v jednom případě neuspěl, protože jeho partnerky odrazovala Poeova záliba v alkoholu. Poe začal rychle chátrat na těle i na duchu, ale ještě napsal **esejistické dílo Eureka**, v němž shrnul svůj filozofický pohled na svět. 3. října 1849 byl nalezen zcela vyčerpán a opilý na ulici ve městě Baltimore, kde žil, a ačkoli byl dopraven do nemocnice, po čtyřech dnech zemřel.

Poeovo dílo začalo podléhat čtenářskému zapomnění; zvrat ovšem vyvolal francouzský básník **Charles Baudelaire** (1821 – 1867), zakladatelská osobnost francouzské neformální skupiny **prokletých básníků**, náležejících do tvůrčí atmosféry **konce století (fin de siècle)**: Baudelaire vyzdvihl a zpopularizoval **Poea pro evropskou a světovou literární veřejnost** jako příklad **dokonalé umělecké osobnosti**, jejíž velikost ani význam její okolí osudově nepochopilo.

Některá díla:

Básnická sbírka Tamerlán a jiné básně (Tamerlane and Other Poems; 1827);

Báseň Havran (The Raven; 1845; báseň se ve skutečnosti jmenuje *Krkavec*, ale většina českých překladatelů dává přednost názvu *Havran*, který je anglickému originálu blízký svou dvouslabičnou délkou i zvukovou podobou; ovšem *havran* = angl. *rook*);

Povídky (celkem 78):

a) tajuplné a hororové: **Černý kocour** (The Black Cat), **Démon zvrácenosti** (The Imp of the Perverse), **Jáma a kyvadlo** (The Pit and the Pendulum), **Král Mor** (King Pest), **Maska Červené smrti** (The Masque of the Red Death), **Muž davu** (The Man of the Crowd), **Předčasný pohřeb** (The Premature Burial), **Skokan** (Hop-Frog), **Sud vína amontilladského** (The Cask of Amontillado), **William Wilson**, **Zánik domu Usherů** (The Fall of the House of Usher);

b) dobrodružné: **Pád do Maelströmu** (A Descent into the Maelström), **Rukopis nalezený v láhvi** (MS. Found in a Bottle);

c) detektivní: **Vraždy v ulici Morgue** (The Murders in the Rue Morgue), **Zlatý brouk** (The Gold-Bug);

d) vědeckofantastické: **Příběh z Rozeklaných hor** (A Tale of the Ragged Mountains), **Rozhovor Eirose s Charmionem** (The Conversation of Eiros and Charmion), **Senzace s balonem** (The Balloon-Hoax), **Von Kempelen a jeho objev** (Von Kempelen and His Discovery);

e) humoristické (ovšem zároveň zpravidla zařaditelné k výše uvedeným skupinám): **Muž, který se rozpadl** (The Man That Was Used Up), **Na slovíčko s mumii** (Some Words with a Mummy), **O šizení jakožto exaktní vědě** (Diddling Considered as One of the Exact Sciences), **Tisící druhý Šeherezádin příběh** (The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade), **Vrah jsi ty!** (Thou Art the Man!);

Dobrodružný román Dobrodružství Arthura Gordona Pyma (The Narrative of Arthur Gordon Pym of Nantucket; 1838);

Literární esej Filozofie básnické skladby (The Philosophy of Composition; 1846; autorská interpretace *Havrana*);

Filozofický esej Eureka (1848).

Karel Poláček (22. 3. 1892 Rychnov nad Kněžnou /východní Čechy/ – patrně 21. 1. 1945 Gliwice v německém záboru Polska během transportu smrti vězňů z nacistického koncentračního tábora Osvětim)

Český spisovatel a novinář.

Karel Poláček pocházel z rodiny se **židovskými kořeny**, jeho otec měl obchod s koloniálním (smíšeným) zbožím.

Poláček absolvoval gymnasium, během studií přesídlil do **Prahy**. Původně pracoval jako úředník. Za První světové války byl v r. 1915 povolán do **rakousko-uherské armády**; bojoval na frontách ruské a srbské: přešel do srbského zajetí.

Po poválečném návratu domů se pustil do literární tvorby; začínal jako přispěvatel do humoristických časopisů. Ve své novinářské práci se věnoval především **pražské tematice**, ale jako beletrista se soustředil na maloměstské prostředí. **Maloměsto**, jakým byl například jeho rodný Rychnov, a **život středních vrstev** se staly trvalým tématem jeho díla. Poláček se profiloval jako **humorista**, satiricky (posměšně) líčil maloměstské charaktery (v jeho postavách se mnozí rychnovští rodáci poznávali), vyjadřoval však **obecnější omezenost obyčejného člověka** v soudobém městském prostředí. Hledal také její **hlubší příčiny** a nacházel je v **povaze společenských poměrů**.

Poláček se seznámil s **bratry Josefem a Karlem Čapkovými** a ti mu pomohli úspěšně proniknout do renomovaného novinářského prostředí. V r. **1921** začal pracovat v redakci **Lidových novin**: zařadil se do zdejšího **liberálně demokratického okruhu autorů**, kteří spojovali novinářskou práci s kvalitní beletristickou tvorbou (**brři Čapkové, Eduard Bass, Ferdinand Peroutka, František Langer**).

Poláčkovy **sloupky, fejetony** a **soudničky** jsou oceňovány jako výstižné mikroportréty nejrůznějších lidských povah, profesí a prostředí. V podobném duchu se odvíjela také Poláčková **povídková tvorba**, završená sérií úspěšných **románů**. Mezi základní prvky Poláčkovy literární tvorby patří práce s **výmluvnými detaily**: způsob jejich řazení vyvolává pocity ubíjející banálnosti i absurdní trapnosti. Poláček jako **vypravěč** si udržuje nesentimentální nadhled. Silnou zbraní Poláčkova psaní byl také přirozený, ale bohatý a dobře odposlouchaný živý **jazyk**, využívaný – zejména v poloze jazykové komiky – k **charakterizační zkratce**. Poláčkův **humor** je ovšem nesen posmutněnými tóny (až čechovovskými), vycházejícími z poznání, jak **omezené možnosti skutečného vzájemného porozumění** lidé v moderním světě mají.

Poláček pracoval také pro **jiné noviny** (např. poté, co kvůli neshodám s šéfredaktorem opustil Lidovky, působil kolem r. 1930 v Českém slově a do LN se vrátil až za jejich nového šéfa, spisovatele a novináře Eduarda Basse). Přispíval do různých **časopisů** a spolupracoval s **filmaři**.

Někdy používal pseudonym *Kočkodan*.

Patřil mezi **pátečníky** (pánskou společnost blízko prezidentu Tomáši G. Masarykovi, která se pravidelně scházela v pražské vile bratří Čapků). Byl vášnivým hráčem mariáše a členem stolní společnosti Táflrunda v pražském Společenském klubu na Příkopech (náleželi do ní také novinář LN Ferdinand Peroutka, herec Hugo Haas aj.).

V r. 1920 se oženil s Adélou Herrmannovou (1895 – 1943), která byla již jeho studentskou láskou (dcera Jiřina, 1921 – 2001). Manželství však nebylo harmonické. Asi v r. 1936 se

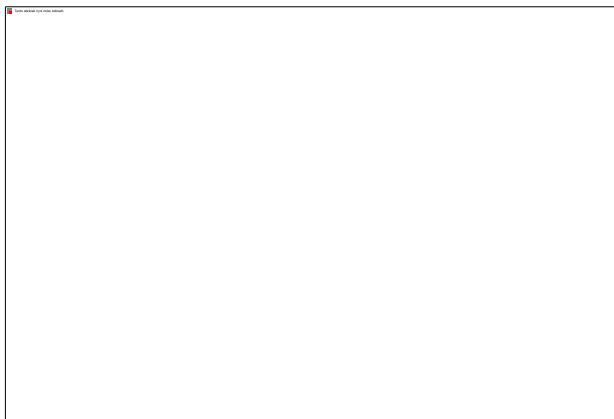
Poláček zamiloval do rozvedené, o 15 let mladší advokátky židovského původu Dory Vaňákové (1907 – 1944) a kvůli ní svou rodinu opustil. **Od r. 1939**, po začátku **německé okupace** zbytku Českých zemí, byli Karel Poláček a Dora vystaveni **nacistické perzekuci z rasových důvodů**. Poláček musel odejít z Lidových novin; ještě publikoval román *Hostinec U kamenného stolu* (1941), ovšem pod jménem výtvarníka Vlastimila Rady.

Poláček a Dora dokázali na jaře 1939 – tedy na poslední chvíli – poslat Poláčkovu dceru Jiřinu do bezpečí do Velké Británie. Na podzim 1939 došlo k rozluce Poláčkova manželství s Adélou.

V r. **1943** byli Karel Poláček s Dorou posláni do internace v **židovském ghettu v Terezíně** a odtud byli r. **1944** deportováni do nacistického **koncentračního tábora Osvětim** v německém záboru Polska. Poláček zahynul na začátku r. 1945 během **evakuačního pochodu smrti**, jemuž nacisté vystavili zubožené vězně před příchodem blížící se válečné fronty. V koncentracích zahynuli také Poláčkova manželka Adéla a přítelkyně Dora.

Poláčkova dcera Jiřina se v Anglii vdala a jako Jiřina Jelinowiczová se po válce vrátila s rodinou do Československa; po začátku sovětské okupace (1968) ovšem Jelinowiczovi emigrovali do Kanady.

Ironií osudu zůstává, že ačkoli je Poláček dnešní české veřejnosti znám především jako autor veselé knížky o dětech z východočeského maloměsta *Bylo nás pět*, sám ji na knižních pultech nikdy neviděl: napsal ji za okupace a vyjít mohla až po skončení Druhé světové války.

Některá díla:

Románová tetralogie (čtyřdílný soubor) odehrávající se před První světovou válkou a za války: **Okresní město** (1936), **Hrdinové táhnou do boje** (1936), **Podzemní město** (1937), **Vyprodáno** (1939); autor zamýšlel pentalogii, ale poslední díl už nestihl dokončit;

Humoristické společenské romány **Dům na předměstí** (1928; film 1933: režie Miroslav Cikán, hrají Hugo Haas, Hana Vítová, Antonie Nedošínská, Jindřich Plachta), **Muži v ofsajdu** (1931; již v témže roce filmový přepis: režie Svatopluk Innemann, hrají Hugo Haas, Eman Fiala, Jindřich Plachta, Jiřina Štěpničková, Theodor Pištěk), **Hlavní přelíčení** (1932), **Michelup a motocykl** (1935), **Hostinec U Kamenného stolu** (1941, pod jménem Vlastimila Rady, který knihu také ilustroval; velký úspěch; film 1948: režie Josef Gruss, hrají Saša Rašilov /starší/,

Jiřina Šejbalová, Růžena Šlemrová, Stanislav Neumann, Svatopluk Beneš, Rudolf Hrušínský);

Knížky pro děti **Edudant a Francimor** (1933, ilustroval Josef Čapek; animovaný TV seriál krátkometrážních, večerníkových filmů 1993: mluví Milan Šteindler), **Bylo nás pět** (dokončeno 1943, vyšlo 1946; z audioverzí vyniká rozhlasová četba na pokračování z let 1955 a 1966 v podání Františka Filipovského; Arnošt Goldflam, další herec, který knihu načetl, je také autorem divadelní adaptace z r. 2013; TV seriál 1994 velmi volně podle knižní předlohy: režie Karel Smyczek, hrají Adam Novák, Oldřich Navrátil, Dagmar Veškrnová);

Povídkové soubory **Povídky pana Kočkodana** (1922), **Povídky izraelského vyznání** (1926);

Novela **Lehká dívka a reportér** (1926);

Sbírka **Židovské anekdoty** (1933);

Námět k filmu **U nás v Kocourkově** (1934: režie Miroslav Cikán, hrají Jan Werich, Jindřich Plachta, Jaroslav Vojta, Zdeňka Baldová, Maria Tauberová);

Výbory novinářských textů **Mariáš a jiné živnosti** (1924), **Soudničky** (1999), **Povídky, sloupky, fejetony** (2001);

Parodická publikace **Žurnalistický slovník** (1934; předmluva od Karla Čapka);

Deník Se žlutou hvězdou (**Deník z roku 1943**) (vydáno 1959).

William Shakespeare (asi 23. 4. 1564 Stratford-upon-Avon /střední Anglie/ – 23. 4. 1616 Stratford-upon-Avon /3. 5. podle gregoriánského kalendáře/)

Anglický dramatik a básník, největší dramatik všech dob.

Shakespearův otec byl profesí rukavičkář a také radní, matka pocházela ze selského rodu; měli početnou rodinu.

William Shakespeare byl žákem stratfordské místní školy – náležela do oceňované sítě kvalitních chlapeckých škol založené mladým králem Edvardem VI. v polovině 16. století. V r. 1582 se Shakespeare jako osmnáctiletý oženil s šestadvacetiletou **Anne Hathawayovou**. Důvodem nečekaného sňatku bylo neplánované těhotenství. Půl roku po svatbě se mladému páru narodila dcera Susanna (1583 – 1649) a později dvojčata Hamnet (1585 – 1596) a Judith (1585 – 1662); Hamnetova časná smrt (na mor?) Shakespeara silně zasáhla a v několika jeho dílech jsou spatřovány její ohlasy.

Někdy **po r. 1585** Shakespeare opustil rodinu a odešel do **Londýna**, kde pronikl do **divadelního prostředí**: působil – jak to tehdy bylo obecně zvykem – jako aktivní divadelník i jako dramatik.

Doba byla takovému kulturnímu počínání příznivá. **Anglie** prožívala **vrchol vlády královny Alžběty I.**, která svým umírněným absolutismem konsolidovala zemi a dovedla ji k úspěchům v dlouhodobé zahraničněpolitické rivalitě se Španělskem. Anglie se proměnila v bohatou, světu otevřenou **velmoc**, která zahájila budování vlastní rozlehlé koloniální říše. Kultura zažívala nebývalý rozmach; hovoříme o **alžbětinské době, alžbětinském umění a také alžbětinském divadle** (připomeňme rovněž intenzivní styky mezi alžbětinskou Anglií a rudolfínskou Prahou).

Ani Shakespeare nebyl sám. Vedle něj tvořili i jiní divadelníci: **Christopher Marlowe** (1564 – 1593; jeho hra *Tragická historie o doktoru Faustovi* se stala základním zdrojem pro všechna následná zpracování pověsti o známém německém alchymistovi, který se údajně spolčil s ďáblem), Robert Greene (1558 – 1592), Ben Jonson (1572 – 1637) aj. Obliba mladých dramatiků v Anglii souvisela také s tím, že zaniklo divadlo středověké (mj. pod vlivem anglické reformace), a vznikl tu tedy prostor pro zcela nové pojetí dramatu.

Shakespeare spojil svoji kariéru s **londýnskou divadelní společností**, která byla založena r. 1594 a nejprve se nazývala **Služebníci lorda komořího** (The Lord Chamberlain's Men); společnost – jejíž byl Shakespeare také vlastnickým podílníkem – se stala **špičkovým reprezentantem alžbětinského dramatu**. V r. 1599 začali Služebníci hrát v nové divadelní budově arénového typu nazvané **The Globe (Svět)**. V r. 1997 byla na téměř stejném místě uvedena do provozu její přesná replika. Když na anglický trůn nastoupil nový král Jakub I., získala její Shakespearova společnost hned za patrona (podporovatele) a přejmenovala se (1603) na **Služebníky královny** (The King's Men). Shakespeare jako dramatik a aktivní divadelník získal proslulost i velmi slušné příjmy, takže svůj život v Londýně přerušoval pobyty ve Stratfordu, kde svou rodinu dobře hmotně zajistil.

Shakespeare byl společensky obratný muž a pronikl jak ke kultuřmilovným šlechticům, tak do prostředí právnických studií a k panovníckému dvoru. Souhrnně řečeno, dobře poznal a osvojil si **život nejruznějších prostředí i společenských vrstev** z města i venkova. Jako dramatik využíval **především starší látky**, jež ovšem zpracovával **hlubším, psychologizujícím a filozoficky náročným způsobem**, přičemž zároveň dbal na **duchaplnost, vtip a pohotovou výstižnost**. Jeho postavy mají **dokonale prokreslené, mnohvrstevnaté a plně realistické charaktery**. Shakespeare odvážně **experimentoval ve formě i kompozici dramatu**, rád mísil žánry, střídal prózu

a poezii, v básnických pasážích se jeho základním výrazovým prostředkem stal verš **blankvers**: je jambický nerýmovaný, má 10 – 11 slabik, a sloky o nepravidelné délce, závislé na obsahu.

Přičteme-li k tomu, že pokud Shakespeare reagoval na aktuální dění, činil tak v rovině náznaků, metafor a slovních hříček, zjistíme, že jako málokterý autor vybavil svá díla předpoklady pro **svrchovaně nadčasový účinek**. Stal se navěky platným **měřítkem dokonalosti dramatické tvorby**.

Shakespeare nikdy neopustil Anglii (což se může zdát pozoruhodné také vzhledem k tomu, že řada jeho her se odehrává v cizích zemích). V r. 1613, na prahu padesátky, se odebral na odpočinek a vrátil se z Londýna do Stratfordu, kde o 3 roky později zemřel. Stratford je dnes díky Shakespearovi jedním z nejnavštěvovanějších míst ve Velké Británii.

Díla:

Divadelní hry: Dochovalo se 38 Shakespearových dramát. Můžeme je třídit různými způsoby, jako nejvhodnější se jeví hledisko chronologicko-tematické, podle něhož Shakespeare napsal:

10 historických her: **Jindřich VI.** (Henry VI; trilogie: 1591 – 1592), **Richard III.** (Richard III; 1592 – 1593), **Richard II.** (Richard II; 1595), **Král Jan** (King John; 1596), **Jindřich IV.** (Henry IV; 2 díly; 1596 – 1598), **Jindřich V.** (Henry V; 1598 – 1599), **Jindřich VIII.** (Henry VIII; 1613),

13 komedií: **Dva páni z Verony** (The Two Gentlemen of Verona; 1590 – 1591), **Zkrocení zlé ženy** (The Taming of the Shrew; 1590 – 1591), **Komedie omylů** (The Comedy of Errors; 1594), **Marná lásky snaha** (Love's Labour's Lost; 1594 – 1595), **Sen noci svatojánské** (A Midsummer Night's Dream; 1595), **Kupec benátský** (The Merchant of Venice; 1596 – 1597), **Veselé paničky windsorské** (The Merry Wives of Windsor; 1597 – 1598), **Mnoho povyku pro nic** (Much Ado About Nothing; 1598 – 1599), **Jak se vám líbí** (As You Like It; 1599 – 1600), **Večer tříkrálový** (Twelfth Night; 1601), **Dobry konec všechno spraví** (All's Well That Ends Well; 1602 – 1605), **Něco za něco** (Measure for Measure; 1603), **Troilus a Kressida** (Troilus and Cressida; 1602; někdy řazeno mezi tragédie);

10 tragédií: **Titus Andronikus** (Titus Andronicus; 1591 – 1592), **Romeo a Julie** (Romeo and Juliet; 1595 – 1596), **Julius Caesar** (1599), **Hamlet** (1600 – 1601), **Othello** (1603 – 1604), **Timón Athénský** (Timon of Athens; 1605; spoluautor Thomas Middleton), **Král Lear** (King Lear; 1605 – 1606), **Macbeth** (1605 – 1606), **Antonius a Kleopatra** (Antony and Cleopatra; 1606), **Coriolanus** (1608);

5 romanci (tragikomedii, fantazijních her): **Perikles** (Pericles, Prince of Tyre; 1607 – 1608; spoluautor George Wilkins), **Cymbelín** (Cymbeline; 1610), **Zimní pohádka** (The Winter's Tale; 1611), **Bouře** (The Tempest; 1611), **Dva vznešení příbuzní** (The Two Noble Kinsmen; 1613 – 1614; spoluautor John Fletcher);

Básnická sbírka Sonety (1593 – 1603): 154 sonetů, které se od sonetů Petrarcových liší: mají sice také 14 veršů, ale ty jsou soustředěny v jedné sloce, přičemž poslední 2 verše jsou pointou; Shakespearovy sonety mají ráz promluvy, ovšem adresáti nejsou jasní: dva z nich autor zmiňuje jako Krásného mladíka (Fair Youth) a Černou dámu (Dark Lady); sonety obsahují intimní lyriku, námětem je přátelství a láska, časté jsou erotické obrazy; vzhledem ke gramatické zvláštnosti 2. os. sg v angličtině není u mnoha sonetů jasné, zda jsou určeny ženě, či muži).

Některá filmová zpracování: **Hamlet** (1948; režie sir Laurence Olivier, hrají Laurence Olivier /Hamlet/, Jean Simmonsová /Ofélie/), **Romeo a Julie** (1968; režie Franco Zeffirelli, hrají Leonard Whiting /Romeo/, Olivia Husseyová /Julie/), **Othello** (1995; režie Oliver Parker, hrají Laurence Fishburne /Othello/, Irène Jacobová /Desdemona/, sir Kenneth Branagh /Jago/), **Kupec benátský** (2004; režie Michael Radford, hrají Jeremy Irons /Antonio/, Joseph Fiennes /Bassanio/, Al Pacino /Shylock/, Lynn Collinsová (Porcie/).

Mary Shelleyová (30. 8. 1797 Londýn – 1. 2. 1851 Londýn)

Britská spisovatelka období romantismu, zakladatelská osobnost žánru science fiction.

Narodila se jako **Mary Godwinová** v kulturně podnětné rodině. Její otec **William Godwin** (1756 – 1836) byl politický filozof a romanopisec. Prošel názorovým a profesním vývojem od puritánského kazatele až k publicistovi přesvědčenému o negativním vlivu společenských institucí na lidský charakter (je považován za **prvního teoretika anarchismu** – ideového směru odmítajícího státní moc a prosazujícího společenské uspořádání na základě samosprávných sdružení naprosto svobodných jednotlivců). **Matka Mary Wollstonecraftová** (1759 – 1797) byla **průkopnicí feminismu**; zemřela na poporodní komplikace.

Po čtyřech letech se Maryin otec znovu oženil. **Mary** si s macechou nerozuměla, ale otec to své dceři vynahrazoval tím, že ji sám vzdělával. Ačkoli ji také poslal studovat mimo domov (mj. do Skotska), byl to především on, díky němuž Mary získala **rozsáhlé neformální vzdělání**. Otec, který měl mezi mladými intelektuály řadu stoupců, ji navíc seznámil se zajímavými osobnostmi, včetně básníka Samuela Taylora Coleridge.

Mary vyrostla v **charismatickou, intelektuálně bystrou a sebevědomou dívku**. V r. **1814** navázala jako ještě ani ne sedmnáctiletá vášnivý **vztah** s o pět let starším **básníkem Percym Bysse Shelleyem** (1792 – 1822), ačkoli ten byl již ženatý, a dokonce otec malé dcerky. Shelley však svou rodinu nyní opustil a on a Mary pak často pobývali v zahraničí, především ve **Francii, Švýcarsku a Itálii**, jejíž krajinu považovali za pozemský ráj; potýkali se ovšem s finančním nedostatkem. Mary byla se Shelleyem rychle po sobě čtyřikrát těhotná, ale tři z jejich dětí záhy zemřely: dcera Clara jako novorozenec (1815), druhá dcera Clara v Římě po roce života (1817 – 1818) a chlapec William (1816 – 1819) ve třech letech v Římě na jakousi infekční chorobu. Teprve čtvrtý potomek Shelleyových, **syn Percy Florence** (1819 – 1889), se dožil dospělosti (narodil se ve Florencii – odtud druhé křestní jméno).

Letní část roku **1816** **Mary** a **Percy** se synkem Williamem strávili ve **Švýcarsku**. Pronajali si tam domek na břehu **Ženevského jezera**. Do sousedství se podobně nastěhoval **lord George Byron**. Mary a Percy s sebou přivezli také Maryinu nevlastní sestru Claire, která na jaře otěhotněla s Byronem krátce před jeho definitivním odchodem z vlasti, a snažili se jejich vztah obnovit. To se sice nepodařilo, ale oba páry se věnovaly literární tvorbě, plavbám na člunu po jezeře a obsáhlým intelektuálně zaměřeným hovorům dlouho do noci. Počasí ovšem bylo spíš deštivé, což jen podtrhovalo drsnou a pochmurnou náladu hornatého kraje. Shelleyovi a Byron odtud načerpali **silnou inspiraci** k několika významným dílům, jež brzy poté napsali: Mary zde začala vytvářet **dějovou osnovu** svého proslulého **románu *Frankenstein aneb Moderní Prométheus***.

Na sklonku r. **1816** Shelleyova manželka poté, co ztroskotal její pokus o navázání vztahu s novým partnerem, spáchala sebevraždu utopením a **Percy** a **Mary** se pár dní nato **vzali**.

Frankenstein vyšel v lednu **1818** (Mary bylo necelých 21 let) a v březnu Shelleyovi odjeli do Itálie bez úmyslu se do Británie ještě někdy vrátit. Ovšem úmrtí jejich dvou malých dětí uvrhlo **Mary** do depresí; čelila jim rozvinutím své spisovatelské tvorby.

Ve stejné době **Percy Shelley** vytvořil své vrcholné dílo, básnické drama ***Odpoutaný Prométheus*** (1819) o hrdinovi z řecké mytologie, který pocházel z rodu polobožských Títánů a poskytl lidem vzdělanost; proto jej bohové dali za trest přikovat ke skále, ovšem Shelleyův Prométheus se dokáže vzepřít a zúčastnit se vzpoury přírodních sil, které bohy svrhnu a tím umožní mohutný rozvoj lidské společnosti. Téma Odpoutaného Prométhea (a podobných děl zejména evropského romantismu) bývá označováno zobecňujícím pojmem **titanismus**.

V r. **1822 Shelley** se dvěma anglickými druhy podnikli plavbu v jachtě podél italského pobřeží, ale dostali se do bouře, loď se potopila a všichni **utonuli**. Shellyovo tělo pak bylo mj. za Byronovy účasti spáleno na pláži a popel tam rozptýlen.

Mary se synem Percym Florencem se r. 1823 vrátila do **Anglie**. Žila ze skrovného dědictví a věnovala se **vlastní literární tvorbě, péči o literární odkazy** svého manžela a otce a **feministickým aktivitám** (podporovala opuštěné mladé ženy, které se chtěly postavit na vlastní nohy). Žila v **Londýně**, ovšem společnost ji jako nekonformní osobnost příliš nepřijala. Pokoušela se navázat nový pevný partnerský vztah, ale bez úspěchu. Soustředila se na starost o svého **syna**; dopřála mu vzdělání mj. na univerzitě v Cambridge, podnikla s ním cesty po Německu a Itálii, ale z divokého a odbojného talentu svých rodičů Percy Florence Shelley zřejmě nezdědil nic.

Mary po čtyřicítce trápily zdravotní problémy, **zemřela v 53 letech** patrně na mozkový nádor.

Ve **Frankensteinovi** Mary Shelleyová využila **motivy preromantického gotického románu**, ale **hlavní téma je ryze romantické**. Titulní postava, mladý švýcarský přírodovědec, se rozhodne **stvořit umělého člověka**: nejde ovšem o stroj-robot, ale o skutečný organismus. Stvoření bytosti, která je v románu označována jen slovem *netvor* (angl. *creature*), je líčeno jako **rouhačská vzpoura proti božskému Stvořiteli**, která přináší mravní dilema **odpovědnosti tvůrce za jeho dílo** a otázku **hranic nezávislosti stvořeného jedince** nadaného rozumem a city. Mary Shelleyová se svým Frankensteinem stojí na **počátku žánru science fiction**. V r. 1826 napsala rovněž **román *Poslední člověk***, odehrávající se na konci 21. století ve světě zpusťšeném morovou epidemií; stala se tedy také zakladatelkou podžánru **(post)apokalyptické SF**.

O Maryiných mladých létech byl r. 2017 natočen americko-britský životopisný film *Mary Shelleyová* (režie Haifaa Al-Mansour, v titulní roli Elle Fanningová).

Nejvýznamnější dílo:

Román science-fiction Frankenstein aneb Moderní Prométheus (Frankenstein; or, The Modern Prometheus; 1818; kniha se stala ikonickým dílem celého SF žánru, jejím námětem je umělé vytvoření bytosti podobné člověku; film Spojené státy 1910: scénář a režie J. Searle Dowley, produkce Thomas Alva Edison; film Spojené státy 1931: režie James Whale, v hlavních rolích Colin Clive /Frankenstein/ a Boris Karloff /toto pojetí Netvora se stalo obecným typem bestiální postavy v celém žánru SF/; film Velká Británie aj. 1994: režie a role Frankensteina Kenneth Branagh, Netvora hraje Robert De Niro; další filmy stejného názvu mají s románem jen málo společného).

Jonathan Swift (30. 11. 1667 Dublin v Irsku pod nadvládou Anglie – 19. 10. 1745 Dublin)

Irský, anglicky píšící spisovatel a publicista, anglikánský kněz.

Rodiny, z nichž pocházeli **Swiftovi rodiče**, přesídlily do římskokatolického Irska z **Anglie** kvůli tamějším náboženským rozbrojům mezi umírněnými anglikány a radikálními puritány.

Jonathan Swift se narodil po smrti svého otce, právníka. Jonathanova matka se vrátila do Anglie a svého syna zanechala v péči **příbuzných**, kteří zůstali v Irsku a kteří udržovali rozsáhlé **kontakty s literárně činnými osobnostmi**.

Rodina materiálně umožnila Swiftovi vystudovat respektovanou **vysokou školu Trinity College v Dublinu**, na níž získal vzdělání v aristotelsky pojatém pohledu na svět i náboženství. Swift **podpořil** anglickou **Slavnou revoluci 1688 – 1689**, která skoncovala s anglickým absolutismem. Posléze byl vysvěcen na **kněze** v anglikánské církvi. Působil ve venkovských farnostech a zprvu trpěl odlehlostí těchto míst. Vícekrát pobýval v Anglii, kde se mj. opět setkal s matkou a kde se věnoval různým formám **literární práce**. Získal věhlas zdatného publicisty a spřátelil se s mnoha anglickými intelektuály.

Svémi názory a postoji **Swift překonával přehradu** mezi dvěma hlavními anglickými politickými proudy, označovanými jako (spíše konzervativní) **toryové** a (spíše liberální) **whigové**. Swift publicista vynikal **duchaplným, inteligentním, často satirickým viděním společenské reality**; byl odhodlaným **zastáncem názorové svobody jednotlivce**.

Prožil několik vztahů se ženami, nejintenzivněji s Esther Johnsonovou (1681 – 1728), jejímž byl původně domácím učitelem; od r. 1702 s ním žila v Irsku, není jasné, zda uzavřeli (tajný) sňatek.

Na irském venkově Swift napsal svá nejvýznamnější díla – publikoval je pod pseudonymy. Okamžitý ohromující úspěch a nadčasovou světovou proslulost si vydobyl Swiftův **román Gulliverovy cesty (1726)**. Je stylizován jako fiktivní cestovatelské zápisky anglického námořního kapitána Lemuela Gullivera, který na čtyřech svých cestách neblahou shodou okolností uvízne ve vzdálených fantazijních zemích s podivuhodným obyvatelstvem (mrňaví obyvatelé země Liliputu, obří v Brobdingnagu, potrhlí vědci na létajícím ostrově Laputě, moudří koně Hvajninimové vládnoucí primitivním lidem Jahuům). Všechny tyto končiny a jejich obyvatelé ovšem mají v podstatě povahu Britských ostrovů, takže Swift prostřednictvím Gulliverových příhod podává nekonvenční, ale výstižný a až satirický obraz soudobé anglické, potažmo evropské společnosti.

Nejvýznamnější dílo:

Fantazijní román Gulliverovy cesty (Gulliver's Travels; 1726; český překlad získal ikonické ilustrace od Cyrila Boudy; německý skladatel Georg Philipp Telemann: suita pro dvoje housle *Gulliver*, 1728; z filmů inspirovaných knihou se jen některé přiměřeně drží obsahu i ducha románu: americký film 1960: režie Jack Sher, v titulní roli Kerwin Mathews; film 1977: režie Peter R. Hunt, v titulní roli Richard Harris; španělský animovaný film *Gulliver v říši obrů* 1983: režie Cruz Delgado).